

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Сумський державний університет
Факультет технічних систем та енергоефективних технологій
Кафедра екології та природозахисних технологій

«До захисту допущено»

Завідувач кафедри

_____ Леонід ПЛЯЦУК
(підпис)

_____ 20__ р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня бакалавр
зі спеціальності 101 «Екологія» освітньо-професійної програми «Екологія та
охорона навколишнього середовища»
на тему:

**СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПРИРОДНО-
ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ**

Здобувача групи Осз-01с/2 Рагімова Сергія Рагізовича

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело.

_____ Сергій РАГІМОВ
(підпис)

Керівник – доцент кафедри екології
та природозахисних технологій,
кандидат біологічних наук,
доцент

_____ Тетяна КУЗЬМІНА
(підпис)

Суми – 2024

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет технічних систем та енергоефективних технологій
Кафедра екології та природозахисних технологій
Спеціальність 101 «Екологія» освітньо-професійної програми «Екологія та
охорона навколишнього середовища»

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Зав. кафедрою _____

“ _____ ” _____ 20__ р.

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ БАКАЛАВРА**

Студентові Рагімову Сергію Рамізовичу

Група ОСЗ-01с/2

1. Тема кваліфікаційної роботи: Сучасні проблеми розвитку природно-заповідного фонду України
2. Вихідні дані: Визначення особливостей функціонування та проблем оголошення об'єктів природно – заповідного фонду в тому числі регіональних ландшафтних парків Сумської області.
3. Перелік обов'язкового графічного матеріалу:
 - Категоріальна структура природно-заповідного фонду України
 - Розподіл площі природно-заповідного фонду Сумської області за категоріями
4. Етапи виконання кваліфікаційної роботи:

№	Етапи і розділи проектування	ТИЖНІ					
		1	2	3	4	5	6
1	Літературний огляд	+	+				
2	Аналіз проблеми			+			
3	Оброблення результатів				+		
4	Розділ з охорони праці та безпеки в надзвичайних ситуаціях					+	
5	Оформлення роботи						+

Дата видачі завдання – 2.04.2024 р.

Керівник _____

доцент кафедри екології
та природозахисних технологій,
кандидат біологічних наук,
доцент Кузьміна Т.М.

АНОТАЦІЯ

Структура та обсяг випускної кваліфікаційної роботи бакалавра. Робота складається із вступу, 4 розділів, висновків, переліку джерел посилання, який містить 19 найменувань. Загальний обсяг бакалаврської роботи становить 49 сторінок, у тому числі 10 рисунків, перелік джерел посилання 2 сторінки.

Мета роботи – проаналізувати проблеми розвитку природно-заповідного фонду України та шляхи їх подолання.

Для досягнення мети було поставлено та виконано такі *завдання*:

- охарактеризувати сучасний стан природно-заповідного фонду України;
- охарактеризувати сучасний стан природно-заповідного фонду Сумської області;
- проаналізувати динаміку розвитку природно-заповідного фонду України і його частини – природно-заповідного фонду Сумської області;
- виявити і охарактеризувати проблеми екологічного спрямування територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Об'єктом дослідження є природно-заповідний фонд України.

Предметом дослідження є особливості розвитку існуючих та проблеми створення нових природоохоронних об'єктів як перспективного напрямку розвитку природно-заповідного фонду України.

Ключові слова: ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИЙ ФОНД, ПРИРОДООХОРОННІ ТЕРИТОРІЇ, ЗАПОВІДНІСТЬ, РЕГІОНАЛЬНИЙ ЛАНДШАФТНИЙ ПАРК, ЗАКАЗНИК, ПАМ'ЯТКА ПРИРОДИ.

ЗМІСТ

Вступ	5
Розділ 1 Значення та розвиток природно – заповідної справи в Україні	7
1.1 Сутність природоохоронних територій	7
1.2 Нинішній стан природно – заповідного фонду України	9
1.3 Вплив воєнних дій на об’єкти ПЗФ України	15
Розділ 2 Стан і проблеми природно-заповідного фонду Сумської області	18
2.1 Нинішній стан природно – заповідного фонду Сумської області	18
2.2 Приклади проблем розвитку заповідної справи на території Сумської області	20
Розділ 3. Створення регіональних ландшафтних парків як перспективний шлях розвитку природно-заповідного фонду	26
3.1 Особливості категорії «регіональний ландшафтний парк»	26
3.2 Території, перспективні для організації регіональних ландшафтних парків у Сумській області	29
Розділ 4 Охорона праці, а саме дії та безпека в надзвичайних ситуаціях	41
4.1 Виявлення небезпечних або шкідливих факторів, що виникають під час роботи співробітників природоохоронних установ	41
4.2 Реагування та дії персоналу на випадок виникнення надзвичайної ситуації техногенного характеру	44
Висновки	46
Список використаних джерел	48

Підп. і дата											
Підп. і дата											
Взаєм.інв.№											
Інв.№дубл.											
Підп. і дата											
Інв.№попд.											
Вип.	Арк	№ докум.	Підп.	Дата	ОС 20320107			Літ.	Аркуш	Аркушів	
Розроб.	Перев.	Н.Контр	Затв.		Сучасні проблеми розвитку природно-заповідного фонду України			4	49	СумДУ, ЦЗДВН гр. ОСз-01с/2	
Рагімов	Кузьміна	Батальцев	Пляцук								

ВСТУП

Одним з важливих напрямків екологічної політики України є розвиток природоохоронних територій. Природно-заповідний фонд (далі – ПЗФ) охороняють як національне надбання, щодо якого встановлено особливий режим охорони, відтворення і використання. Розвиток системи природоохоронних територій є важливою передумовою для забезпечення сталого розвитку країни.

Україна розглядає цей фонд як складову частину світової системи природних територій та об'єктів, що перебувають під особливою охороною.

Природоохоронні території допомагають підтримувати сталість екосистем, зберігати біологічні види та їх генетичну різноманітність, задовольняти життєві потреби місцевого населення, покращити економічне становище регіону, створювати сприятливі умови для відпочинку, туризму та рекреації.

На теперішній час природоохоронні території, крім виконання своїх прямих функцій, сприяють підвищенню добробуту територіальних громад, скороченню масштабів бідності та є чинником сталого соціально-економічного розвитку суспільства.

На сьогодні темпи зростання територій та об'єктів природно – заповідного фонду України дуже відстають від запланованих, згідно з законом України “Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року. Державною стратегією регіонального розвитку, затвердженою постановою Кабінету Міністрів від 6.08.2014 № 385, було передбачено розширення площі ПЗФ до 15% від загальної території країни ще у 2020 році. Оскільки це завдання на 2020 рік не було виконано, терміни його виконання були перенесені на 2030 рік, що затверджено Законом України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28.02.2020 р.

Інв. №подл.	Підп. і дата	Взаєм. інв. №	Інв. №дубл.	Підп. і дата
-------------	--------------	---------------	-------------	--------------

Вип.	Арк	№ докум.	Підп.	Дата	ОС 20320107	Арк
						5

Таким чином, до 2030 року площа природно-заповідного фонду України має бути збільшена приблизно вдвічі. Це завдання вимагає детального аналізу існуючого складу природно-заповідного фонду України, а також накопичення і упорядкування інформації для створення бази даних щодо територій, перспективних для включення до складу природно-заповідного фонду.

Метою роботи було проаналізувати проблеми розвитку природно-заповідного фонду України та шляхи їх подолання.

Для досягнення мети було поставлено такі *завдання*:

- охарактеризувати сучасний стан природно-заповідного фонду України;
- охарактеризувати сучасний стан природно-заповідного фонду Сумської області;
- проаналізувати динаміку розвитку природно-заповідного фонду України і його частини – природно-заповідного фонду Сумської області;
- виявити і охарактеризувати проблеми екологічного спрямування територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Об'єктом дослідження є природно – заповідний фонд України.

Предметом дослідження є особливості розвитку існуючих та проблеми створення нових природоохоронних об'єктів як перспективного напрямку розвитку природно-заповідного фонду України.

Інв. № по одл.	Підп. і дата	Взаєм. інв. №	Інв. № дубл.	Підп. і дата	ОС 20320107					Арк
Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дата						6

РОЗДІЛ 1 ЗНАЧЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПРИРОДНО – ЗАПОВІДНОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ

1.1 Сутність природоохоронних територій

Природні території та об'єкти, що мають велику цінність як унікальні та типові природні комплекси, згідно зі статтею 60 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», підлягають особливій охороні. Вони слугують для збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, забезпечення сприятливої екологічної ситуації, попередження негативних процесів і явищ та стабілізації довкілля.

Основою наявного природного різноманіття й збереження найцінніших об'єктів природної територіальної охорони навколишнього природного середовища в Україні є система природоохоронних територій. Мета побудови такої системи полягає в максимальному охопленні і культурної спадщини, що мають найбільше естетичне, екологічне, наукове й культурне значення.

Поняття природоохоронних земель значно ширше. Відповідно до Конвенції про біорізноманіття, природоохоронна територія – це географічно обмежена територія, яка виділяється, регулюється та використовується для досягнення конкретних природоохоронних цілей. В багатьох країнах використовують термін «protected areas» при розгляді природоохоронних територій, тобто захищені або природоохоронні території.

Тільки території, що особливо охороняються державою, можуть забезпечити екологічну рівновагу, а саме урівноважити перетворення людиною природних комплексів та зберегти хоча б частину дикої природи та створити умови для її можливого самовідтворення.

До основних функцій природоохоронних територій належать:

- захист видів, яким загрожує зникнення;

Підп. і дата
Інв. № дубл.
Взаєм. інв. №
Підп. і дата
Інв. № подл.

Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дата	ОС 20320107	Арк
						7

- відновлення та підтримка популяцій певних видів у їх природних місцях існування;
- відновлення середовища існування видів у межах їх ареалів;
- підтримка умов існування мігруючих видів;
- відновлення і захист цінних ландшафтів;
- підтримка біоценозів на територіях, які мають ознаки радіоактивного забруднення;
- контроль та забезпечення взаємозв'язків між сусідніми транскордонними природоохоронними територіями.

Природно-заповідний фонд України прийнято розглядати як складову частину світової системи природних територій та об'єктів, що перебувають під особливою охороною. За станом природно-заповідного фонду проходить оцінювання рівня економічного та соціального розвитку країни.

Природно-заповідний фонд України – це ділянки водного простору і суші – природні комплекси та об'єкти, які мають особливу естетичну, рекреаційну, природоохоронну, наукову та інші цінності і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду рослинного і тваринного світу, забезпечення фонового моніторингу навколишнього природного середовища та підтримання загального екологічного балансу.

Визначення правового режиму існування територій та об'єктів ПЗФ здійснюється Законом України “Про природно-заповідний фонд України”, Законом України “Про охорону навколишнього природного середовища України”, Земельним кодексом України.

Згідно з Законом України “Про природно-заповідний фонд України”, виділяють дві групи природно-заповідних територій:

- природні;
- штучно створені (колекційно-паркового типу).

Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, заказники, пам'ятки природи, дендрологічні парки, ботанічні сади, зоологічні парки мають статус (

Підп. і дата	
Взаєм.інв.№ Інв.№дубл.	
Підп. і дата	
Інв.№подел.	

					ОС 20320107		Арк
Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дата			8

ранг) місцевого або загальнодержавного значення. Національні природні парки, заповідники (природні та біосферні) мають виключно загальнодержавний статус, в той час як заповідні урочища та регіональні ландшафтні парки можуть бути лише місцевого значення.

На сьогоднішній день створення заповідних територій є єдиним реально працюючим механізмом охорони природних екосистем, рослинних угруповань, ландшафтів, для яких, згідно з законодавством України, передбачена охорона. Природоохоронні напрямки, які існують у законодавчій площині України, а саме, формування екологічної мережі, ведення Червоної та Зеленої книг, на практиці мають реалізацію у наданні конкретним територіям статусу об'єктів ПЗФ.

Заповідання цінних природних територій – це докази нашого піклування про майбутні покоління. Виключно природні території, які знаходяться під особливою охороною держави, здатні забезпечити екологічну рівновагу та компенсувати негативні наслідки перетворення природних комплексів людиною у процесі господарської діяльності.

Отже, створення природоохоронних територій є надважливою складовою національного природоохоронного законодавства України та міжнародних документів у галузі охорони природного середовища. В країнах Європейського союзу природоохоронні вимоги значно вищі, ніж в Україні, тому, важливою частиною євроінтеграції України є розвиток мережі природоохоронних територій.

1.2 Нинішній стан природно – заповідного фонду України

Природно-заповідний фонд України (далі – ПЗФ) є національним надбанням народу України та невід'ємною частиною Всесвітньої природної та культурної спадщини. Екологічні системи та окремі об'єкти, що входять до їхнього складу, забезпечують не тільки збереження унікальних природних ландшафтів та біологічного різноманіття країни, а й сприяють сталому екологічному розвитку навколишнього природного середовища. Саме через це

Підп. і дата	Інв. № дубл.	Взаєм. інв. №	Підп. і дата	Інв. № покл.

ОС 20320107

Арк

9

Рисунок 1.1 – Категоріальна структура природно-заповідного фонду України

У порівнянні з 2010 роком площа ПЗФ в Україні збільшилась в 21,9%, а площа природоохоронних територій країн ЄС – на 42%. Тому, незважаючи на те, що Україна зробила великий крок вперед, насправді відсоток заповідності, площа природно – заповідного фонду в Україні все ще є недостатньою і залишається значно меншою, ніж в більшості країн Європи, де середній відсоток заповідності

Інв. № докл.	Підп. і дата	Взаєм. інв. №	Інв. № дубл.	Підп. і дата

у 3 рази більший. Динаміка створення територій та об'єктів природно – заповідного фонду України за період 2000-2019 років представлена (рис. 1.2).

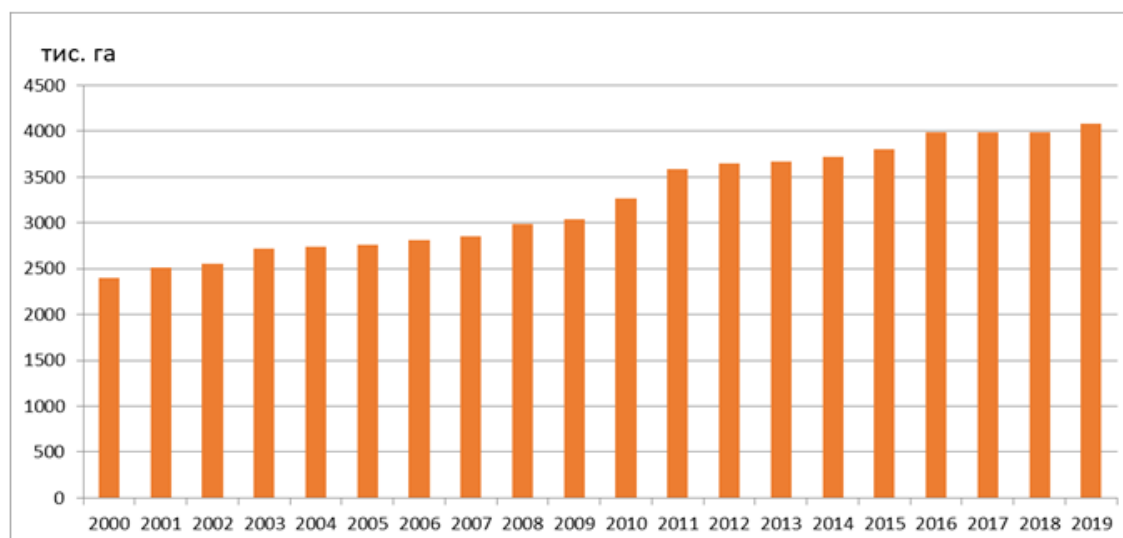

Рисунок 1.2 – Динаміка створення територій та об'єктів природно – заповідного фонду в Україні за період 2000 – 2019 років.

На рисунку 1.3 представлено структуру природно-заповідного фонду України з точки зору співвідношення у його складі кількості природоохоронних об'єктів різних категорій.

З діаграми видно, що значна частка всіх об'єктів ПЗФ України представлена категорією заказників та пам'яток природи. Заказники і пам'ятки природи є нижчими природоохоронними категоріями. Вони не є юридичними особами, для управління ними не створюються спеціальні адміністрації і не формується штат наукових співробітників і охорони, а також не забезпечується фінансування з державного чи місцевого бюджетів.

Серед усього переліку категорій природно-заповідного фонду України лише для природних заповідників, біосферних заповідників, національних природних парків, ботанічних садів, дендрологічних та зоологічних парків загальнодержавного значення, а також для регіональних ландшафтних парків в обов'язковому порядку створюються спеціальні адміністрації. Можуть створюватись спеціальні адміністрації також для управління ботанічними садами,

Підп. і дата	
Інв. № докл.	
Взаєм. інв. №	
Інв. № доубл.	
Підп. і дата	
Інв. № доудл.	

дендрологічними парками, зоологічними парками місцевого значення та парками – пам'ятками садово – паркового мистецтва за рішенням органів, у виданні яких вони перебувають.

Рисунок 1.3 – Співвідношення кількості природоохоронних об'єктів різних категорій у природно-заповідному фонді України.

Найбільший відсоток територій природно-заповідного фонду загальнодержавного значення – у м. Севастополь (29,73% - 25689,9 га), м. Київ (17,06% - 14311,77 га), Хмельницькій (13,57% - 280134, 65 га), Закарпатській (13,36% - 170672,71 га), Херсонській (11,99% - 341288,44 га) областях.

Найменший – у Кіровоградській (0,24% - 5909,8 га), Луганській (0,54% - 14389,72 га), Харківській (0,76% - 23984,6 га), Дніпропетровській (1.15% - 36641,98 га) та Вінницькій (1,30% - 34490,1 га) областях.

Найбільший відсоток територій природно – заповідного фонду місцевого значення у Чернівецькій області (10,04% - 81312,75 га), м. Київ (9% - 7550,19 га), Тернопільській (6,87% - 94917,27 га), Чернігівській (6,56% - 209029,4 га) та

Підп. і дата	
Інв.№дубл.	
Взаєм.інв.№	
Підп. і дата	
Інв.№поодл.	

Івано – Франківській областях (6,47% - 89978,80 га).
 Найменший – м. Севастополь (0,64% - 551,12 га), Запорізькій (0,69% - 188824,42 га), Херсонській (0,99% - 28035,90 га), Вінницькій (1,21% - 32151,54 га), та Київській (1,27% - 35644,26 га) областях.

Отже, переважання у складі природно-заповідного фонду України заказників і пам'яток природи означає відсутність стабільного управління, охорони і моніторингу значної частини природоохоронних об'єктів.

Порівняння територій природно – заповідного фонду у розрізі адміністративно – територіальних одиниць (у відсотках від загальної площі АТО) представлено на рисунку 1.4.

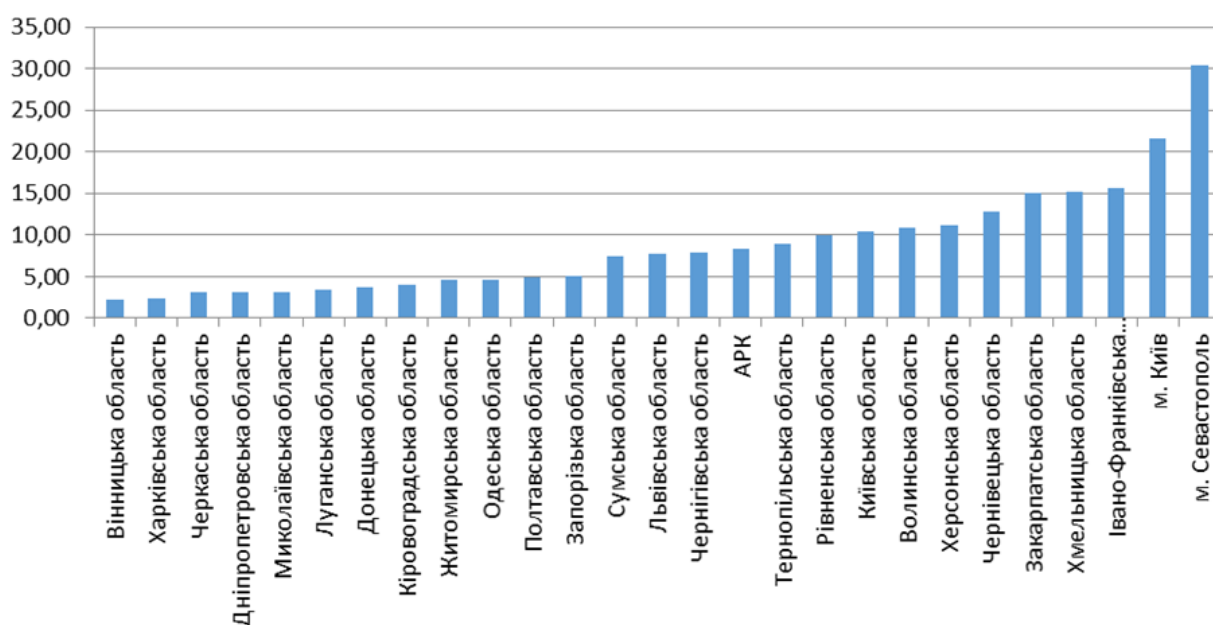

Рисунок 1.4 – Показник заповідності в розрізі адміністративно – територіальних одиниць України

За темпами збільшення природно-заповідного фонду на 2019 рік кращі результати показали Рівненська область (ПЗФ збільшився на 22018,21 га), Херсонська область (ПЗФ збільшився на 15911,84 га), Запорізька (ПЗФ

Інв. № докл.	Підп. і дата	Взаєм. інв. №	Інв. № доубл.	Підп. і дата
Вип	Арк	№ док.ум.	Підп.	Дата

ОС 20320107

Арк

14

Суттєвого впливу на природоохоронні території завдає і забруднення вибухонебезпечними предметами (ВНП): протипіхотними та протитанковими мінами і нерозірваними боєприпасами. Найбільш забруднені ВНП території будуть вилучені з користування на багато десятиліть, оскільки їхнє розмінування не є пріоритетним та потребує значно більше зусиль і часу, ніж розмінування аналогічних площ сільськогосподарських угідь. Найбільшу небезпеку таке забруднення завдає крупним тваринам, що можуть підірватись на мінах [18].

Окремі природоохоронні установи окупаційна влада намагається взяти під свій контроль і легалізувати в російському правовому полі. Зокрема, такі повідомлення публікувались стосовно біосферного заповідника «Асканія-Нова» та Джарилгацького національного природного парку, розташованих на окупованій частині Херсонської області. Джарилгацький національний природний парк окупанти планують перетворити на мисливське господарство [18].

Сталий розвиток, досягнення якого залишається пріоритетним для нашої країни, неможливий без збереження природних територій. Тому у теперішній час необхідним завданням є накопичення інформації про збитки, завдані природоохоронним територіям воєнними діями. А у плануванні і створенні проектів післявоєнного відновлення належне місце мають займати заходи з відновлення природно-заповідного фонду України.

Інв.№подел.	Підп. і дата	Взаєм.інв.№	Інв.№дубл.	Підп. і дата

					ОС 20320107		Арк
Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дата			17

РОЗДІЛ 2 СТАН І ПРОБЛЕМИ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1 Нинішній стан природно-заповідного фонду Сумської області

Станом на 1 січня 2022 року природно-заповідний фонд Сумської області налічував 309 об'єктів загальною площею 179225,731 га. Відсоток заповідності області складає близько 7,52% [16].

Серед об'єктів природно – заповідного фонду загальнодержавного значення у Сумській області: два національні природні парки, 10 заказників, природний заповідник та 6 об'єктів загальнодержавного значення інших категорій.

Серед об'єктів місцевого значення: 26 заповідних урочищ, 3 ботанічних сади, 3 дендропарки, 20 парків – пам'яток садово – паркового мистецтва, 1 регіональний ландшафтний парк, 115 заказників, 104 пам'ятки природи.

Категорії об'єктів та територій природно – заповідного фонду, відсутні на території Сумської області – це біосферні заповідники та зоологічні парки.

У період між 2014 і 2020 роками темпи зростання площі територій та об'єктів природно – заповідного фонду Сумської області суттєво відставали від встановлених Державною стратегією регіонального розвитку на період до 2020 року, затвердженню постановою Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 року № 385.

Відповідно до зазначеної стратегії, питома вага площі природно-заповідного фонду Сумської області (відсотків площі адміністративно – територіальної одиниці) повинна була становити 18% у 2020 році. Дотримання показників Державної стратегії представлено на рис. 2.1.

Підп. і дата	
Взаєм.інв.№	Інв.№дубл.
Підп. і дата	
Інв.№подел.	

ОС 20320107

Арк

18

Питома вага площі природно-заповідного фонду Сумської області

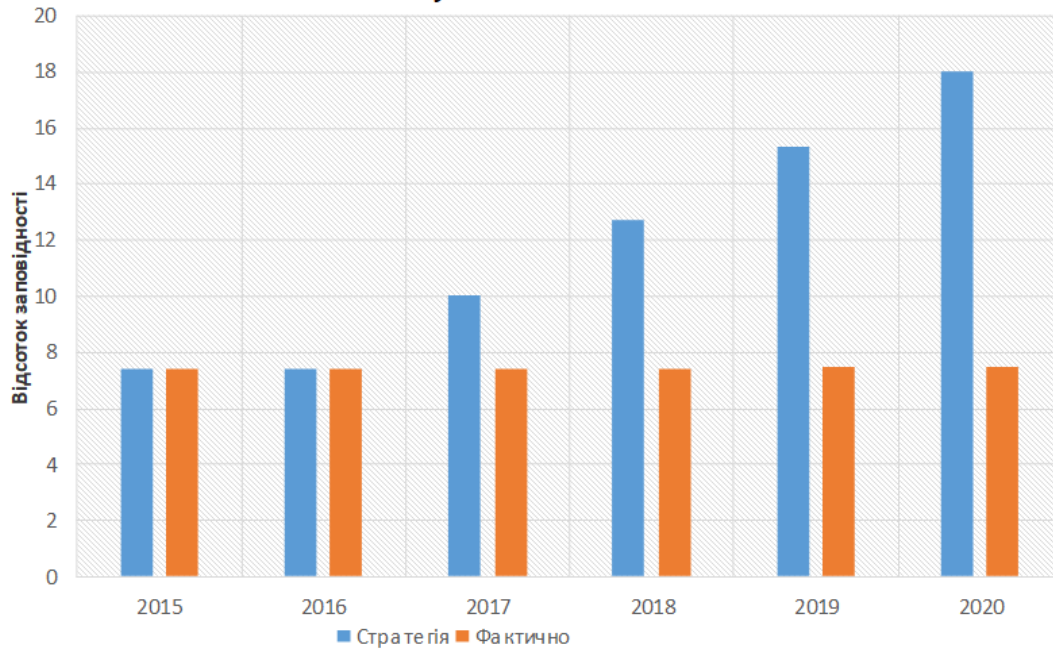

Рисунок 2.1 – Дотримання показників Стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року на території Сумської області

Протягом 2019 у Сумській області було створено 16 нових територій та об’єктів природно – заповідного фонду місцевого значення, загальною площею 1506,1498 га, також було розширено межі 2-х об’єктів на загальну площу 50,0902 га та зменшено площу 1 об’єкта на 0,0502 га. Це дозволило збільшити відсоток заповідності на 0,06%.

Рішенням Сумської обласної ради від 17.05.20219 “Про зміни в мережі територій та об’єктів ПЗФ області” було оголошено 6 об’єктів ПЗФ місцевого значення на загальній площі 825,33 га: ботанічна пам’ятка природи “Садовий бульвар” (Шосткинський район); ландшафтний заказник “Княжицький” (Ямпільський район); ботанічна пам’ятка природи “Дуб на вул. Сергія Табали” (м. Суми); ландшафтний заказник “Микитівський” (Ямпільський район); ландшафтний заказник “Межирицький” (Лебединський район); гідрологічний заказник “Смирновський” (Білопільський район);

Інв. №	№ докл.	Підп. і дата	Взаєм. інв. №	Інв. № дубл.	Підп. і дата	OC 20320107	Арк

В Сумській обласній раді від 25.10.2019 року було прийнято рішення “Про зміни в мережі територій та об’єктів ПЗФ області” було оголошено 4 об’єкти природно – заповідного фонду місцевого значення на загальній площі 257,6835 га: гідрологічний заказник “Кияницький” (Сумський район): Гідрологічний заказник “Понурка” (Шосткинський район): гідрологічний заказник “Панський став” (Сумський район): ландшафтний заказник “Видвіський” (Краснопільський район): та розширено територію ландшафтного заказника місцевого значення “Образ”, оголошеного рішення Сумської обласної ради від 18.11.2011 року.

Порівнюючи показник питомої ваги площі природно – заповідного фонду для України в цілому та окремо для Сумської області, можна зазначити, що для Сумської області цей показник є вищим, ніж загальноукраїнський. Так, у 2015 році відсоток площі ПЗФ для Сумської області становив 7,4% натомість для України в аналогічний період він становив 6,3%. А на 2020 рік для України цей показник мав досягати 15%, а для Сумської області – 18%. Це пов’язано із значним ресурсним потенціалом лісостепової зони і зони мішаних лісів, у межах яких розташована Сумська область.

2.2 Приклади проблем розвитку заповідної справи на території Сумської області

Сумська область має значний природно-ресурсний потенціал для розвитку природоохоронної галузі. Натомість, через недостатню обізнаність землекористувачів та землевласників щодо особливостей режиму об’єктів ПЗФ та переваг, які вони надають для розвитку місцевих громад, органи місцевого самоврядування часто відмовляють у погодженні матеріалів створення для нових об’єктів. За інформацією Департаменту захисту довкілля та енергетики Сумської обласної державної адміністрації на 2020 рік двадцять нових, перспективних до заповідання територій та об’єктів ПЗФ місцевого значення, не отримали такого погодження.

Підп. і дата	
Взаєм.інв.№ Інв.№дубл.	
Підп. і дата	
Інв.№подл.	

					ОС 20320107	Арк
Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дата		20

Серед переліку перспективних до оголошення об'єктів ПЗФ місцевого значення є регіональний ландшафтний парк (далі – РЛП) «Сумський», проект створення якого розроблено ще в 2018 році, а він досі не отримав погодження від Сумської міської ради. Це мальовнича територія площею 62,7 га з водним об'єктом в центрі (оз. Чеха) є популярним місцем відпочинку серед місцевих жителів. Окрім цього, ця територія слугує місцем гніздівлі водоплавних птахів, середовищем існування регіонально рідкісних рослин.

Також до переліку перспективних територій для створення регіонального ландшафтного парку у Сумській області є північно-східна частина Сумського району. Ця територія представляє західну частину Середньоруської височини. Природна рослинність представлена широколистяними лісами (дубовими і кленово-липово-дубовими), лучними степами і остепненими луками. Проектна назва регіонального ландшафтного парку – «Могрицько-Кияницький» – за назвами сіл, між якими розташована пропонується до заповідання територія РЛП. Загальна площа його становить 11 тис. га.

Однією з проблем природно-заповідного фонду Сумської області, як і України в цілому, є переважаюча більшість заказників та пам'яток природи серед різних категорій об'єктів природно – заповідного фонду. Для управління ними, згідно з Законом про природно-заповідний фонд України, не створюються спеціальні адміністрації, вони не є юридичними особами. Такі території передаються під охорону підприємствам, установам, організаціям і громадянам органами центрального органу виконавчої влади в галузі охорони навколишнього природного середовища з оформленням охоронного зобов'язання. Практика показує, що ефективність виконання природоохоронних функцій за таких умов є невисокою.

Ще однією проблемою є виділення заказників без урахування мінімальної необхідної площі для самодостатнього існування біоценозів на їх територіях. На малих площах з відносно збереженою рослинністю і тваринним світом відбувається швидка втрата біорізноманіття, якщо вони оточені територіями, на

Підп. і дата	
Взаєм.інв.№	Інв.№дубл.
Підп. і дата	
Інв.№подел.	

яких ведеться інтенсивна господарська діяльність, наприклад, вирощування зернових культур.

На рис. 2.1 показано структуру ПЗФ Сумської області за представленістю об'єктів різних категорій. Як видно з рисунка, основну частину природно-заповідного фонду Сумської області за кількістю об'єктів складають дві категорії – заказники (45%) і пам'ятки природи (36%). Такий розподіл представленості категорій ПЗФ притаманний і природно-заповідному фонду України в цілому. Досить значною кількістю представлено також ще дві категорії – заповідні урочища (8,3%) і парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва (7,1 %).

Рисунок 2.2 – Розподіл кількості об'єктів природно-заповідного фонду Сумської області за категоріями

Якщо ж проаналізувати розподіл площ ПЗФ Сумської області за різними категоріями (рис. 2.3), то виявляється, що найбільшу частку площі природно-заповідного фонду області (55%) займає регіональний ландшафтний парк «Сеймський». Однакові частки займають площі національних природних парків і заказників – по 22%. Решта категорій займає лише 1,23% площі.

Підп. і дата	
Взаєм. інв. №	Інв. № дубл.
Підп. і дата	
Інв. № подл.	

Рисунок 2.3 – Розподіл площі природно-заповідного фонду Сумської області за категоріями

Якщо ж проаналізувати розподіл площі ПЗФ Сумської області за різними категоріями (рис. 2.3), то виявляється, що найбільшу частку площі природно-заповідного фонду області (55%) займає регіональний ландшафтний парк «Сеймський». Однакові частки займають площі національних природних парків і заказників – по 22%. Решта категорій займає лише 1,23% площі.

Такий розподіл площі ПЗФ на перший погляд є близьким до оптимального, враховуючи, що НПП і РЛП – це природоохоронні установи, забезпечені штатом співробітників і можливістю здійснювати охорону і моніторинг території.

Однак слід враховувати, що території національних парків і регіонального ландшафтного парку поділені на функціональні зони відповідно до вимог, сформульованих у Законі України про природно-заповідний фонд України: заповідна зона, зона регульованої рекреації, зона стаціонарної рекреації та господарська зона.

В той час, коли в країнах Європи, США, Канади у разі створення національних парків основні площі займає заповідна зона, в Україні – навпаки заповідні зони займають невеликий процент від загальної площі парку. В Україні

Підп. і дата	
Інв. № добул.	
Взаєм. інв. №	
Підп. і дата	
Інв. № добул.	

створено велику кількість національних природних парків і регіональних ландшафтних парків, які складаються головним чином з господарської зони, на якій розташовані населені пункти, городи, рілля, інші землі сільськогосподарського користування. Приклад такого зонування являє собою і регіональний ландшафтний парк «Сеймський», у якому господарська зона складає 95,1% території, а заповідна зона – лише 1,7%. Решта території відведена під зону регульованої рекреації.

У США в Йосемітському національному парку зона строгої (абсолютної) охорони складає 89 % території парку, в національному парку Еверглейдс зона строгої (абсолютної) охорони складає 85 % території парку [19]. У канадському національному парку Джаспер зона абсолютної охорони і зона строгої охорони разом складають 99 % території парку [19]. У іншому канадському національному парку Гатине, зона строгої (абсолютної) охорони складає 75 % території парку, і навіть наукові співробітники її відвідують тільки по пропусках. На початку 2000-х років у національних парках США і Канади зона строгої (абсолютної) охорони складає від 75 до 90 % території парків, куди у тому числі заборонений прохід відвідувачів. Слід підкреслити, що у деяких канадських національних парках взагалі немає зон № 3 (слабкої охорони) і № 4 (рекреації), а є лише зони № 1 і № 2 абсолютної і строгої охорони [19]. При цьому МСОП (IUCN) рекомендує під заповідну зону національних парків відводити 75 % території [19].

Згідно з рекомендацією Програми літопису природи для заповідників і національних парків, затверджених Мінприродою України і НАН України, № 465/430 від 25 листопада 2002 р., заповідна зона національного парку повинна займати понад 20-30 % території парку, а згідно зі статтею 21 Закону України про природно-заповідний фонд України, «Зонування території національного природного парку, рекреаційна та інша діяльність на його території провадяться відповідно до Положення про національний природний парк та Проекту організації території національного природного парку, ... при цьому діяльність національного природного парку спрямовується на доведення площі заповідної

Інв. №	№ докл.	Підп. і дата	Взаєм. інв. №	Інв. № дубл.	Підп. і дата	OC 20320107	Арк

РОЗДІЛ 3 СТВОРЕННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ЛАНДШАФТНИХ ПАРКІВ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ ШЛЯХ РОЗВИТКУ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ

3.1 Особливості категорії «регіональний ландшафтний парк»

Відповідно до закону України “Про природно – заповідний фонд України”, регіональні ландшафтні парки є природоохоронними рекреаційними установами місцевого чи регіонального значення, мета створення яких, є збереження в природному стані типових або унікальних природних комплексів та об’єктів, а також забезпечення умов для організованого відпочинку населення.

Регулювання порядку створення, діяльності та охорони регіональних ландшафтних парків здійснюється основним законодавчим актом та Законом України “Про природно – заповідний фонд України”.

У 1992 році вперше була введена категорія “регіональних ландшафтних парків” прийнятим на той час Законом України “Про природно -заповідний фонд України”. З того часу в різних областях України створено 81 регіональний ландшафтний парк загальною площею 762981,3437 га.

Категорія “регіональний ландшафтний парк” є аналогом категорії “Protected Landscape/Seascape” за класифікацією, прийнятою Міжнародним союзом охорони природи.

У разі необхідності вилучення земельних ділянок, водних та інших природних об’єктів для потреб регіональних ландшафтних парків проводиться в порядку, встановленому Земельним Кодексом України. Регіональні ландшафтні парки організовуються з вилученням або без вилучення земельних ділянок, водних та інших природних об’єктів у їх власників або користувачів.

У випадку оголошення регіонального ландшафтного парку без вилучення земельних ділянок, що він займає, такі території передаються під

Підп. і дата	
Взаєм.інв.№	Інв.№дубл.
Підп. і дата	
Інв.№подел.	

ОС 20320107

Арк

26

Вип Арк № докум. Підп. Дата

З північно – східного напрямку закінчується добудова православної церкви. Протягом року на озері активно відпочивають люди, найбільше рекреаційне навантаження відчувається в проміжок часу з другої половини весни до початку осені.

Після створення даного об'єкту ПЗФ, відповідно до статей 5 та 12 Закону України «Про природно-заповідний фонд», необхідно створити адміністрацію РЛП, яка візьме на себе відповідальність за дотримання на вказаній території заповідного режиму і бажано передати їй у постійне користування всю територію даного об'єкту. Згідно з ст. 60 згаданого раніше Закону, територія проектного заповідного об'єкта може використовуватись у рекреаційному та туристичному обслуговуванні населення, в екологічному вихованні, у науково-дослідних цілях.

Щоб зберегти цінний рекреаційний ресурс водного об'єкту з прибережною смугою в центрі великого міста, що має значне різноманіття фауни, представники якої знаходять тут собі місце для розмноження й харчування, та місць розмноження рідкісних видів рослин, які занесено до Червоної книги України, потрібно створити регіональний ландшафтний парк.

Коли буде оголошено територію РЛП “Сумський”, на ній будуть діяти обмеження такої діяльності:

- заготівля лісових матеріалів;
- суцільні рубки лісу,
- пошкодження дерев;
- будь – які порушення ґрунтового покриву,
- геолого-розвідувальні роботи;
- розведення багаття та випалювання сухої рослинності;
- влаштування літніх таборів сільськогосподарських тварин та пташників;
- інші види господарської діяльності, які можуть стати причиною порушення природних зв'язків та ходу природних процесів або втрати наукової цінності природних комплексів, які знаходяться під охороною;
- спеціальні водокористування;

Підп. і дата	
Взаєм.інв.№	Інв.№дубл.
Підп. і дата	
Інв.№подел.	

- заборона на інтродукцію нових видів тварин чи рослин без згоди в установленому порядку та обґрунтувань наукових закладів;
- полювання;
- миття автотранспорту та інші схожі види забруднення.

На території ландшафтного парку буде дозволено:

- риболовля любительського характеру, згідно правил риболовлі;
- використання біологічних засобів боротьби з особливо небезпечними хворобами рослин після наукового обґрунтування необхідності;
- використання рослин в порядку загального користування;
- проведення науково – дослідних робіт на території регіонального ландшафтного парку;
- облаштування місць відпочинку, проведення екскурсій, семінарів спортивних заходів або використання територій рекреаційних освітньо – виховних цілях;
- прибирання сухоостою, чагарників в період з 01.11 по 31.03 та проведення антипожежних заходів, косіння бур'янів.

Іншою перспективною територією для створення регіонального ландшафтного парку є північно – східна частина Сумського району. Природна рослинність цієї території представлена широколистяними лісами (дубовими і кленово-липово-дубовими), лучними степами і остепненими луками. Проектна назва цього регіонального ландшафтного парку – «Могрицько-Кияницький» – за назвами сіл, між якими розташована пропонується до заповідання територія РЛП.

Приблизна загальна площа, якого має становити 11 тис. га.

Вказана територія входить до складу екомережі у лісостеповій зоні України. Представлені тут ліси потребують збереження не тільки як важливі осередки біорізноманіття, а й тому, що вони відіграють велику водорегулюючу та водоохоронну роль. На цій території мешкають види, що занесені до Червоної книги України та підлягають під охорону Бернської конвенції.

Підп. і дата	
Взаєм.інв.№	Інв.№дубл.
Підп. і дата	
Інв.№подл.	

ОС 20320107

Арк

32

Вип Арк № докум. Підп. Дата

Рисунок 3.2 – Краєвиди пропонованого РЛП «Могрицько-Кияницький»

На вказаній території вже існує декілька об'єктів природно-заповідного фонду, серед яких:

- гідрологічна пам'ятка природи «Джерело Вакалівське», площею 1,0 га;
- ландшафтний заказник «Вільшанський», площа 132,4 га;
- ландшафтний заказник «Битицький», площа 867,5 га;
- ботанічний заказник «Лунарієвський», площа 340 га;
- ландшафтний заказник «Могрицький» площа 15,2 га;
- гідрологічний заказник «Миропільський» площа 1304,8 га;
- гідрологічний заказник «Олександрівський» площа 87 га.

Підп. і дата	Інв. № доubl.	Взаєм. інв. №	Підп. і дата	Інв. № доubl.

Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дата

ОС 20320107

Арк

33

Однак, вони належать до таких категорій заповідності як заказники, пам'ятка природи, для яких не створюються спеціальні адміністрації, вони не забезпечені фінансуванням та належною охороною. У той же час, ці території є привабливими для туристів і любителів активного відпочинку на природі.

Враховуючи високу природоохоронну цінність цих територій, зумовлену збереженістю ландшафтів, рослинного і тваринного світу, враховуючи також їх високу естетичну і рекреаційну цінність, потрібно досягати спільної домовленості з землевласниками та землекористувачами на погодження включення цих територій до складу РЛП

Ще однією перспективною для створення територією є пропонований регіональний ландшафтний парк "Псільський".

Вище вказаний об'єкт, у разі його створення, розкине свої межі в долині р. Псел на території Сумського району Сумської області. Унікальність цієї території визначається наявністю значної кількості видів рослин і тварин, занесених до Червоної книги України та Переліку видів рослин, тварин і грибів, що підлягають особливій охороні на території Сумської області.

На вище вказаній території вже розміщена низка територій природно-заповідного фонду, але вони мають категорію заказників місцевого значення:

- орнітологічний заказник місцевого значення «Озеро Семиверстне», площею – 74, 2 га.
- гідрологічний заказник місцевого значення «Перелісківський», площею – 26 га;
- ландшафтний заказник місцевого значення «Ворожбянський», площею – 2948,1 га;
- гідрологічний заказник місцевого значення «Шелехівський», площею – 489,0902 га;
- гідрологічний заказник місцевого значення «Галине болото», площею – 220 га;

Підп. і дата	
Взаєм.інв.№	Інв.№дубл.
Підп. і дата	
Інв.№подел.	

На вказаній території розташовані також природоохоронні об'єкти загальнодержавного значення:

- гідрологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення “Озеро Шелехівське”, площею - 7 га;
- орнітологічний заказник загальнодержавного значення “Журавлиний”, площею - 258 га.

У переліку вище вказаних об'єктів природно-заповідного фонду вирізняється територія ландшафтного заказника «Ворожбянський», який є ключовим об'єктом перспективного регіонального ландшафтного парку «Псільський».

“Ворожбянський” гідрологічний заказник було створено на підставі рішення Сумського облвиконкому № 662 від 25.12.1979 року. Він розташований у заплаві р. Псел у південно - західній частині Сумського та в східній частині колишнього Лебединського районів Сумської області. Заказник розташований між селами Шпилівка, Патріотівка, Ворожба, Низи. Загальна площа на час проголошення становила 1228,1 га, а заказник мав категорію гідрологічного заказника місцевого значення.

З основною метою зберегти цінні природні комплекси, на підставі статей 51-54 Закону України «Про природно-заповідний фонд України» рішенням Сумської обласної ради від 18.12.2020 розширено територію заказника до 2948,1 га та змінено категорію із гідрологічного заказника на ландшафтний.

На території Ворожбянського ландшафтного заказника поширені соснові, дубово-соснові, березові та чисті дубові ліси надзаплавних терас заплавної та материкові справжні, болотисті й торф'янисті луки; заплавні діброви, вільхові, тополеві та вербові ліси; евтрофні трав'яні, чагарникові та лісові (вільхові) болота; чагарникові вербники. Охороняються угруповання латаття білого й сніжного - білого, глечиків жовтих, занесні до Зеленої книги України та рідкісні для лісостепу сфагнові болота, що знаходяться за південною межею ареалу.

Підп. і дата	
Взаєм.інв.№	Інв.№дубл.
Підп. і дата	
Інв.№подел.	

Рисунок 3.3 – Краєвиди пропонованого РЛП «Псільський»

Інв. №поділ.	Підп. і дата	Взаєм. інв. №	Інв. №дубл.	Підп. і дата
Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дата

ОС 20320107

Арк

37

Гідрологічний заказник місцевого значення «Галине болото» 28.12.1992 набув статусу природно-заповідного фонду. Він розташований у болотяно-лісовому масиві заплави р. Псел на відстані 2,5 км на захід від центру с. Великий Вистороп, його площа становить 220 га. Цей заказник є домівкою для рідкісних та занесених до Червоної книги України, додатків Бернської конвенції та Списку регіонально рідкісних видів тварин та рослин, таких як: латаття біле, журавель сірий, горностаї та інші.

Гідрологічний заказник місцевого значення «Перелісківський» розташовується на болотистому місці серед каналів у басейні р. Легань, притоки р. Псел, на південний захід від с. Великий Вистороп, в урочищі «Григорівщина», його площа складає всього 26 га. З 21.12.2020 був проголошений об'єктом природно заповідного фонду, в меті якого є збереження в природному стані болотного масиву, підтримання ґрунтових вод, охорони тваринного і рослинного світу.

18.12.2020 був створений гідрологічний заказник місцевого значення «Бобрицький», метою якого стала підтримка гідрологічного режиму р. Бобрик, збереження в природному стані ландшафтів і забезпечення оптимальних умов для існування диких тварин. Територіально заказник знаходиться в заплаві р. Бобрик між селами Бобрик та Московський Бобрик. Площа – 34,24 га.

Також до цієї території потрапив цінний компонент місцевого значення «Озеро Семиверстне». Який отримав статус території природно-заповідного фонду 26.05.2004. Також його площа складає 74,2 га, яка являє собою велике заболочене зниження, що лежить біля підніжжя лівого корінного берега долини р. Псел і знаходиться між населеними пунктами: м. Лебедин, селами Рябушки та Будилка. На цій території досі існує значне різноманіття тварин, котрі занесено до Червоної книги України, Бернської конвенції та Списку регіонально рідкісних видів, таких як: сорокопуд сірий, лунь польовий, горностаї та ін.

У таблиці 3.1 наведено список цінних представників рослинного і тваринного світу на заповідних територіях, які пропонується включити до

Підп. і дата	
Взаєм.інв.№	Інв.№дубл.
Підп. і дата	
Інв.№подел.	

					ОС 20320107		Арк
Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дата			38

регіональних ландшафтних парків «Могрицько-Кияницький» і «Псіський».

Таблиця 3.1 - Перелік цінних представників рослинного і тваринного світу на заповідних територіях, які пропонується включити до регіональних ландшафтних парків «Могрицько-Кияницький» і «Псіський»

№ з\п	Назва виду	Статус охорони
Представники фауни		
1.	Журавель сірий	Червона книга України
2.	Жук – олень	
3.	Махаон	
4.	Поліксена	
5.	Джміль моховий	
6.	Лунь польовий	
7.	Сорокопуд сірий	
8.	Вечірниця руда	
9.	Деркач	Європейський Червоний список
10.	Бугай	Бернська конвенція
11.	Лунь лучний	
12.	Лунь болотяний	
13.	Яструб великий	
14.	Канюк звичайний	
15.	Сова сіра	
16.	Дятел великий строкатий	
17.	Дятел малий	
18.	Чорниш	
19.	Крутиголова	
20.	Плиска біла	
21.	Плиска жовта	
22.	Щеврик лісовий	
23.	Сорокопуд-жулан	
24.	Синиця велика	
25.	Синиця блакитна	
26.	Мухоловка сіра	
27.	Вівсянка очеретяна	
28.	Щиглик	
29.	Зеленяк	
Представники флори		
30.	Любка дволиста	Червона книга України
31.	Пальчатокорінник травневий	
32.	Півники сибірські	
33.	Пальчатокорінник Фукса	

Інв. № подл.	Підп. і дата	Взаєм. інв. №	Інв. № дубл.	Підп. і дата

ОС 20320107

Арк

Вип. Арк. № докум. Підп. Дата

39

Для збереження та відтворення осередків зростання рідкісних видів рослин та місць їх розмноження та життя, котрі занесені до Червоної книги України, списку регіонально рідкісних видів тварин та додатків до Бернської конвенції, збереження в природному стані болотного масиву, підтримання рівня ґрунтових вод, охорони тваринного і рослинного світу і пропонується створити регіональний ландшафтний парк «Псільський».

Шляхом простих розрахунків можна вирахувати, на скільки збільшиться «показник заповідності» Сумської області за рахунок створення нових РЛП.

Орієнтовна площа РЛП «Псільський», до якого пропонується включити вищеперераховані об'єкти природно - заповідного фонду місцевого значення складає 80 тис. га. Якщо виключаючи територію вже 8 існуючих територій та об'єктів ПЗФ, площа ПЗФ області буде збільшена на 75,94 тис. га, відповідно показник заповідності збільшиться на 3,18%.

Якщо додати площі РЛП «Сумський» і площі РЛП «Могрицько-Кияницький», за винятком вже існуючих територій заказників у межах пропонованих РЛП, то до площі ПЗФ Сумської області можна додати 84 255 га.

Як вже зазначалося, на 01.01. 20222 р. площа ПЗФ Сумської області становила 179225,731 га, а відсоток заповідності області складає 7,52%. З додаванням площ лише трьох нових РЛП у Сумському районі площа ПЗФ може бути збільшена до 263481,331 га, а показник заповідності області збільшиться до 11%.

Створення нових РЛП допомогло б у досягненні не тільки бажаних показників Державної стратегії регіонального розвитку, але й у покращенні управління природно-заповідним фондом області за рахунок створення спеціальних адміністрацій, які могли б забезпечувати моніторинг і ефективну охорону та створити умови для розвитку туризму і організованої рекреації.

Інв. №подл.	Підп. і дата	Взаєм. інв. №	Інв. №дубл.	Підп. і дата
-------------	--------------	---------------	-------------	--------------

						ОС 20320107	Арк
Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дата			40

РОЗДІЛ 4 ОХОРОНА ПРАЦІ, А САМЕ ДІЇ ТА БЕЗПЕКА В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

4.1 Виявлення небезпечних або шкідливих факторів, що виникають під час роботи співробітників природоохоронних установ

При встановленні небезпек, котрі можуть виникати під час роботи співробітників заповідників, національних та регіональних ландшафтних парків та інших природоохоронних установ, необхідно брати до уваги принцип «все впливає на все», якщо коротко, то джерелом небезпеки може бути як все живе, так і неживе.

Джерелами (носіями) небезпек є:

- людські дії, що криють у собі загрозу небезпеки;
- природні явища та процеси;
- елементи техногенного середовища.

Під час виникнення небезпеки, вона починає впливати на все матеріальне довкілля, а не діє на щось конкретно. Небезпеки існують у часі і просторі у вигляді потоків енергії та інформації. Є маса причин, через які окремі об'єкти не страждають від певних небезпек, або ж одні страждають більше, а інші менше, є властивості самих об'єктів.

Щоб визначити заходи для запобігання негативних наслідків впливу небезпек, існує необхідність їх класифікації, виявлення джерел, що їх породжують, та тих чинників (факторів), які безпосередньо призводять до негативного впливу на людину.

Перші три вказують на те, що небезпеки за своїм походження належать до трьох елементів життєвого середовища, яке оточує людину – природного, техногенного (матеріально-культурного) та соціального. До четвертої групи належать природно-техногенні, природно-соціальні та соціально-техногенні

Підп. і дата	
Взаєм.інв.№	Інв.№дубл.
Підп. і дата	
Інв.№подл.	

ОС 20320107

Арк

Вип Арк № докум. Підп. Дата

41

небезпеки, джерелами яких є комбінація різних елементів життєвого середовища.

Існує чотири основні групи негативних факторів:

- біологічні;
- хімічні;
- фізичні;
- психофізіологічні.

Сама небезпека проявляється, як правило, в конкретній області простору - небезпечній зоні. Якщо взяти до уваги територію національного природного парку або регіонального ландшафтного парку з боку взаємного розташування зони перебування людини та небезпечної зони, то його можна віднести до ситуації, коли небезпека існує лише у місці суміщення зон, тобто людина знаходиться в небезпеці короткочасно (в період проведення екскурсії, обліку тварин, спостережень, інших еколого-освітніх заходів).

У багатофункціональних природоохоронних установ є основне завдання – це збереження природної цінності території, яка є об'єктом збереження. Також на них покладається реалізація ще одного важливого завдання – організація еколого-освітньої роботи. В процесі реалізації цих завдань працівник може підпасти під дію прихованих негативних факторів, вплив яких призводить до травм, гострого отруєння або іншого раптового погіршення стану здоров'я або навіть смерті.

До специфічних ризиків, що виникають в процесі робіт на природоохоронних територіях, є:

- недостатність та зниженість контрастності освітлення, монотонність виконуваної роботи;
- сонячні удари, термічні опіки, вплив підвищених і знижених температур повітря;
- робота з машинами і механізмами, роботи на висоті без отримання допуску чи проходження періодичного підвищення кваліфікації;

Інв. № по одл.	Підп. і дата	Взаєм. інв. №	Інв. № дубл.	Підп. і дата	ОС 20320107				Арк
					Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дата

- небезпека контакту з отруйними рослинами та ягодами, які можуть призвести не тільки до подразнень, індивідуальних алергій, але й до серйозних захворювань та летальних наслідків.

Укуси комах котрі ссуть кров, самі по собі є безпечними, хоча вони можуть принести помітний дискомфорт. До основної небезпеки при укусі таких комах належить зараження доволі небезпечними інфекціями, переносникам яких є комахи. Такими є малярія, жовта лихоманка, лихоманка Данге, збудників яких переносять комарі.

Кліщі своїми укусами можуть призвести до зараження хворобою Лайма, енцефалітом, плямистою лихоманкою скелястих гір. Найчастіше при укусі кліща виникають такі симптоми: набряк і припухлість, біль, почервоніння, свербіж.

Також укуси отруйних перетинчастокрилих комах і мурах є досить небезпечними, Від їх укусів страждає постійно велика кількість людей. Згідно зі статистикою, від укусів змій гине менше людей, ніж від укусів ос або бджіл. Небезпека таких укусів полягає у розвитку алергічних реакцій на компоненти отрути.

Для зменшення ризику реалізації небезпечних ситуацій на природоохоронних територіях, адміністрація кожної природоохоронної установи має здійснювати комплекс попереджувальних заходів:

- обов'язкове проведення інструктажів щодо правил поведінки на заповідній території;
- інформування майбутніх відвідувачів національного природного парку чи регіонального ландшафтного парку про відповідні засоби особистого захисту (відповідний одяг, взуття, застосування дозволених репелентів);
- встановлення попереджувальних інформаційних знаків;
- забезпечення установи ліками та засобами першої долікарської допомоги;
- періодичне проходження навчання та підвищення кваліфікації для працівників природоохоронних територій.

Підп. і дата	
Взаєм.інв.№ Інв.№дубл.	
Підп. і дата	
Інв.№подел.	

Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дата
-----	-----	----------	-------	------

ОС 20320107

Арк

43

4.2 Реагування та дії персоналу на випадок виникнення надзвичайної ситуації техногенного характеру

Згідно з Кодексом цивільного захисту України, джерелами небезпеки виникнення надзвичайних ситуацій техногенного характеру є:

- будівлі та споруди з порушенням умов експлуатації;
- суб'єкти господарювання з критичним станом виробничих фондів та порушенням умов експлуатації;
- потенційно небезпечні об'єкти та об'єкти підвищеної небезпеки;
- суб'єкти господарювання, на об'єктах яких здійснюються виробництво, зберігання та утилізація вибухонебезпечних предметів;
- об'єкти життєзабезпечення населення з порушенням умов експлуатації;
- надмірне та нерегульоване накопичення побутових і промислових відходів, непридатних для використання засобів захисту рослин;
- інші об'єкти, що можуть створити загрозу виникнення аварії.

У сфері цивільного захисту, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2017 року № 733, про загрозу виникнення надзвичайної ситуації техногенного характеру оповіщення керівників та інших працівників небезпечних об'єктів, а також керівників і працівників інших об'єктів та населення, що знаходяться в зоні дії локальної системи оповіщення, здійснює черговий диспетчер або спеціально призначена керівником небезпечного об'єкта особа.

Послідовність дій працівників при НС техногенного характеру чітко прописані в інструкціях та обов'язках працівників. Під час виникнення подібних ситуацій працівники мають:

1. У разі загрози життю працівників об'єкта, негайно організувати їх рятування (виведення у безпечні зони), використовуючи для цього наявні сили й засоби;

Підп. і дата	
Взаєм.інв.№	Інв.№дубл.
Підп. і дата	
Інв.№подел.	

						ОС 20320107	Арк
Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дата			44

2. У разі безпосередньої загрози життю у найкоротший термін залишити можливу зону надзвичайної ситуації техногенного характеру з використанням за необхідності ЗІЗ ОД, що застосовуються на об'єкті;

3. Вжити заходів щодо припинення роботи в місцях виникнення аварії (надзвичайної ситуації) з урахуванням технологічних особливостей виробництв, крім робіт, пов'язаних із заходами з ліквідації аварії;

4. Організувати зустріч аварійно-рятувальних служб, що прибувають для локалізації або ліквідації аварії, надати їм допомогу у виборі найбезпечнішого шляху для під'їзду до джерела небезпеки або інших місць, необхідних для виконання ними своїх повноважень, поінформувати про основні небезпеки об'єкта, конструктивні особливості будівель та обладнання;

5. Здійснити оповіщення працівників об'єкта за допомогою технічних засобів оповіщення, передбачених на об'єкті.

Інв. № по дел.	Підп. і дата	Взаєм. інв. №	Інв. № дубл.	Підп. і дата	ОС 20320107					Арк
										45
Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дата						

ВИСНОВКИ

Станом на 2022 р. природно-заповідний фонд України мав у своєму складі територій та об’єктів загальною площею понад 4,5 млн га в межах території. При цьому показник заповідності (відношення площі заповідних територій до площі держави) становив близько 6,8%.

На 01.01. 20222 р. площа ПЗФ Сумської області становила 179225,731 га, а відсоток заповідності області складав 7,52%, що перевищує загальноукраїнський показник.

На теперішній час понад 20% площ територій природно-заповідного фонду України перебувають під впливом воєнних дій. Найбільш поширеними факторами негативного впливу воєнних дій на природу заповідних територій є пожежі, хімічне і шумове забруднення від вибухів, хімічне і шумове забруднення від пересування важкої військової техніки, забруднення вибухонебезпечними предметами (протипіхотними та протитанковими мінами, нерозірваними боєприпасами), браконьєрство, знищення заповідного статусу природоохоронних об’єктів на окупованих територіях.

Сучасна структура природно-заповідного фонду України загалом і Сумської області зокрема характеризується кількісною перевагою природоохоронних об’єктів низької категорії заповідності – заказників і пам’яток природи, які не забезпечені адміністрацією і штатом співробітників, не мають стабільної охорони, управління і моніторингу стану природних комплексів на їх територіях.

Темпи збільшення площі природно-заповідного фонду України не відповідають завданням, визначеним законом «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року», згідно з якими до 2030 року площа природно-заповідного фонду України має становити 15% від

Підп. і дата			
Взаєм. інв. №	Інв. №	дубл.	
Підп. і дата			
Інв. №	подел.		

Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дата	

ОС 20320107

Арк

46

загальної площі країни, тобто бути збільшеною приблизно вдвічі порівняно з станом на 2024 рік.

Найбільшу частку площі природно-заповідного фонду Сумської області (55%) займає регіональний ландшафтний парк «Сеймський». Однакові частки займають площі національних природних парків і заказників – по 22%. Решта категорій займає лише 1,23% площі.

Потенціал природно - ресурсного фонду Сумської області дозволяє значно збільшити площу і кількість об'єктів природно - заповідного фонду.

Створення регіональних ландшафтних парків є перспективним напрямком зростання природно-заповідного фонду Сумської області за умови дотримання рекомендацій Міжнародного Союзу Охорони Природи (МСОП) для багатофункціональних природоохоронних об'єктів: площа заповідної зони має становити 75% від загальної площі правоохоронної території.

На території Сумського району Сумської області пропонується створити 3 регіональні ландшафтні парки з робочими назвами «Сумський», «Могрицько-Кияницький» і «Псільський».

З додаванням площ лише трьох нових РЛП у Сумському районі площа ПЗФ може бути збільшена до 263481,331 га, а показник заповідності області збільшиться до 11%.

Створення нових РЛП допомогло б у досягненні не тільки бажаних показників Державної стратегії регіонального розвитку, але й у покращенні управління природно-заповідним фондом області за рахунок створення спеціальних адміністрацій, які могли б забезпечувати моніторинг і ефективну охорону та створити умови для розвитку туризму і організованої рекреації.

У теперішній час необхідним завданням є накопичення інформації про збитки, завдані природоохоронним територіям воєнними діями. У плануванні і створенні проектів післявоєнного відновлення належне місце мають займати заходи з відновлення природно-заповідного фонду України, що є необхідною умовою досягнення сталого розвитку.

Підп. і дата	
Взаєм.інв.№	Інв.№дубл.
Підп. і дата	
Інв.№подел.	

Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дата
-----	-----	----------	-------	------

ОС 20320107

Арк

47

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16 черв. 1992 р. № 2456-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12> (дата звернення 17.06.2024).

2. Природно-заповідний фонд України: веб-сайт. URL: <http://pzf.menr.gov.ua/> (дата звернення 17.06.2024).

3. Постанова Кабінету Міністрів України від 6 серп. 2014 р. № 385. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2014> (дата звернення 17.06.2024).

4. Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII

5. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України: веб-сайт. URL: <https://mep.gov.ua> (дата звернення 17.06.2024)

6. Худоба В. Теоретичне обґрунтування доцільності оптимізації мережі регіональних ландшафтних парків України. *Наукові записки*. 2011. № 2. С. 242-248.

7. Картка первинного обліку територій та об'єктів природно-заповідного фонду складено за формою 1ДКПЗФ.

8. Проект створення регіонального ландшафтного парку «Сумський». 2017. СНАУ.

9. Сумська обласна рада: веб-сайт. URL: <https://sorada.gov.ua> (дата звернення 17.06.2024).

10. Природно-заповідний фонд Сумської області: Атлас-довідник / [уклад.: Р.В. Бойченко, В.В. Вертель, О.Ю. Карлюкова та ін.]. – 2-е вид., випр. та допов. – К.: ТОВ «Українська Картографічна Група», 2019.

11. Природно-заповідний фонд Сумської області. Атлас-довідник. К. ТОВ «Українська Картографічна Група», 2016.

Інв. № докл.	Підп. і дата	Взаєм. інв. №	Інв. № доубл.	Підп. і дата	ОС 20320107				Арк
					Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дата

